

Κυπριανός Π., 2004, Κώστας Λάππας, *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς – Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε. Αθήνα.

Τα τελευταία χρόνια, λόγω και της διαμάχης για το άρθρο 16, είδαν το φως αρκετές εργασίες για το ελληνικό Πανεπιστήμιο. Λίγες, ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, συνέβαλλαν στη γνώση και την κατανόηση πτυχών του. Στις λίγες αυτές συγκαταλέγεται και το ογκώδες πόνημα του Κώστα Λάππα.

Επεξεργασμένη μορφή Διδακτορικής Διατριβής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, το έργο είναι καρπός πολυετούς έρευνας. Στηριγμένος σε ένα εξαιρετικά πλούσιο πρωτογενές και δευτερογενές υλικό ο συγγραφέας εστιάζει στην ανάλυση των φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών το 19^ο αιώνα. Στους φοιτητές αναφέρονται τα δύο τελευταία μέρη, το τρίτο («Η συγκρότηση του φοιτητικού σώματος») και το τέταρτο («Κινητοποιήσεις και συλλογικές δραστηριότητες») τα οποία αντιπροσωπεύουν το 60% κοντά του σώματος του κειμένου (σσ. 299-625).

Πριν ενσκήψει στους φοιτητές ο Λάππας αφιερώνει δύο μέρη στο πανεπιστήμιο. Το πρώτο μέρος τιτλοφορείται «Προς την ίδρυση του Πανεπιστημίου» (σσ. 23-96) και το δεύτερο «Η λειτουργία του Πανεπιστημίου» (σσ. 97-296). Έτσι, μας δίνει και μία συνολική εικόνα του Πανεπιστημίου. «Στην εργασία», γράφει, «διερευνώνται δύο κυρίως ζητήματα της ιστορίας του Πανεπιστημίου στον 19^ο αιώνα: πρώτον το θεσμικό του πλαίσιο και η οργάνωση των σπουδών και δεύτερον η συγκρότηση του φοιτητικού σώματος και η παρουσία των φοιτητών στην πανεπιστημιακή και εξωπανεπιστημιακή ζωή». Η διπλή μέριμνα αποτυπώνεται στον κάπως αμήχανο τίτλο του πονήματος «Πανεπιστήμιο και φοιτητές...».

Συζητήσιμο κατά την άποψή μου είναι και το χρονικό ανάπτυγμα της εργασίας. Ο συγγραφέας, όπως υποδηλώνει ο τίτλος της εργασίας, πραγματεύεται το «Πανεπιστήμιο» και τους «φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα». Δεν αιτιολογεί, ωστόσο, αρκούντως την επιλογή του. Δείχνει ικανοποιητικά ότι οι απαρχές του θεσμού στην Ελλάδα εντοπίζονται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Γιατί, όμως, η προς μελέτη περίοδος κλείνει στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και όχι πριν ή μετά; Έτσι, παρά τις προσπάθειές του να μείνει στο χρονικό πλαίσιο που έθεσε, όχι σπάνια το «παραβιάζει» αναφερόμενος σε συμβάντα μετά το 1900.

Όσον αφορά το περιεχόμενο, νομίζω ότι η εργασία μπορεί να διαβαστεί διττά. Καταρχάς μπορούμε να τη διαβάσουμε κεφάλαιο-κεφάλαιο. Μία τέτοια ανάγνωση αναδεικνύει τις πολλές αρετές του βιβλίου: τον πλούτο των πηγών και των βιβλιογραφικών αναφορών, την εμβριθή γνώση της ελληνικής ιστορίας, τη γνώση της ιστορίας του Πανεπιστημίου στις «μεγάλες» ευρωπαϊκές χώρες, την ικανότητά του συγγραφέα να δει τα δρώμενα στο φοιτητικό χώρο και στο Πανεπιστήμιο υπό το φως του εθνικού και του διεθνούς περιβάλλοντος.

Στο πρώτο μέρος «Προς την ίδρυση του Πανεπιστημίου» ο Λάππας αναφέρεται στην «προϊστορία του ελληνικού Πανεπιστημίου», στην «εκπαιδευτική πολιτική της Αντιβασιλείας», στις «προτάσεις και σχέδια στο Πανεπιστήμιο» και στους «πανεπιστημιακούς κανονισμούς». Δείχνει ότι ο όρος *Πανεπιστήμιο* εμφανίζεται στην ελληνική γλώσσα γύρω στα 1800 και παίρνει τη σημερινή της σημασία μία τουλάχιστον δεκαετία αργότερα. Κατόπιν αναλύει την εκπαιδευτική πολιτική της Αντιβασιλείας, τα πρώτα σχέδια για το Πανεπιστήμιο (Thiersch, Επιτροπή του 1833, Maurer, Ραγκαβή, Επιτροπή του 1835, Κανονισμός του 1836) και τον Κανονισμό του 1837.

Το δεύτερο μέρος πραγματεύεται τη «λειτουργία του Πανεπιστημίου» ειδικότερα την «ιδεολογία και πολιτική», τη «συμπλήρωση του θεσμικού πλαισίου», τη «συγκρότηση του διδακτικού προσωπικού», τους «φοιτητές» και την «οργάνωση των σπουδών», τις «πρώτες φοιτήτριες στο Πανεπιστήμιο» και τις «μεταρρυθμιστικές προσπάθειες». Θεωρούμενος ως ο «εθνικός οίκος της Ελλάδος» και ως το μέσο που «μας συνδέει μεθ' όλης της ελληνικής φυλής», στο Πανεπιστήμιο διορίζονται έως το 1900 179 καθηγητές, το 60% από τους οποίους σπούδασε σε γερμανόφωνα Πανεπιστήμια, και το υπόλοιπο 40% σε άλλα, κυρίως γαλλικά. Όσον αφορά την οργάνωση των σπουδών αυτές υπαγορεύονται από ένα «φιλελεύθερο» πνεύμα, γεγονός που οδηγεί στη θέσπιση μόνο πτυχιακών εξετάσεων στο τέλος των σπουδών. Το δεύτερο μέρος κλείνει με ένα κεφάλαιο αφιερωμένο στις προσπάθειες των γυναικών να εγγραφούν στο Πανεπιστήμιο (θα καρποφορήσει το 1890) και ένα τελευταίο για, τα κατά το πλείστον, ατελέσφορα εγχειρήματα μεταρρύθμισης του κανονισμού και της οργάνωσης του Πανεπιστημίου.

Το τρίτο κεφάλαιο αφορά στη «συγκρότηση του φοιτητικού σώματος». Εδώ ο Λάππας, με βάση κυρίως τη μελέτη των μητρώων των φοιτητών και των διπλωματούχων, μας δίνει μία εξόχως διαφωτιστική και τεκμηριωμένη εικόνα του αριθμού των φοιτητών και των πτυχιούχων, της γεωγραφικής τους προέλευσης και

της κατανομής τους κατά σχολές. Στο μέρος αυτό ο Λάμπας απαντά πειστικά σε δύο συζητημένα ζητήματα, το μέγεθος του φοιτητικού σώματος σε σύγκριση με τα αντίστοιχα σε άλλες δυτικές χώρες και η κοινωνική του σύνθεση.

Στο τέταρτο μέρος διερευνώνται οι «κινητοποιήσεις και συλλογικές δραστηριότητες» των φοιτητών. Φιλελεύθεροι αρχικά, υποστηρίζει ο συγγραφέας, οι φοιτητές μπαίνουν στα μέσα της δεκαετίας του 1860 «στην τροχιά του εθνικισμού». Η μετάβαση συμπίπτει χρονικά με ένα δεύτερο εγχείρημα, τη δημιουργία από φοιτητές, συχνά «κατευθυνόμενοι» από πρώην φοιτητές ή και πανεπιστημιακούς, συλλόγων.

Το πόνημα μπορεί να διαβαστεί και από μία δεύτερη οπτική η οποία θα μπορούσε να συμπυκνωθεί στην εξής θέση: ο αρχικός ενθουσιασμός της ίδρυσης του με το χρόνο κατακάθεται και το Πανεπιστήμιο, από θεσμός ανανέωσης της κοινωνίας μετατρέπεται σε έναν χωρίς όραμα συντηρητικό θεσμό.

Ενδεικτικά, οι φοιτητές ενώ διαπνέονται αρχικά από φιλελεύθερες ιδέες “μετά το 1865 μπαίνουν «στην τροχιά του εθνικισμού». Κάτι ανάλογο συμβαίνει, μας λέει ο συγγραφέας, και στο χώρο των καθηγητών. Η παράδοση των υποστηρικτών των διαφωτιστικών ιδεών τείνει μετά το 1865 να εκλείψει. Υπό το ίδιο πνεύμα θα μπορούσαμε να δούμε και την προϊούσα «εξειδίκευση» των σπουδών σε βάρος της γενικής παιδείας.

Το Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στο πνεύμα της χουμπολντιανής παράδοσης, θεσπίζει τη διδασκαλία γενικών μαθημάτων τα οποία είναι υποχρεωτικά για τους φοιτητές όλων των σχολών. Οι φοιτητές της Νομικής και της Ιατρικής αντιδρούν και μαζί τους συντάσσεται το 1884 και η Νομική Σχολή. Υπό την πίεση τους, το υπουργείο Παιδείας ενδίδει στις αρχές της δεκαετίας του 1890 και τα γενικά μαθήματα καταργούνται.

Υπό την ίδια σκοπιά θα μπορούσαμε ίσως να δούμε και άλλες πτυχές όπως το ζήτημα των εκπαιδευτικών τελών. Ασφαλώς είναι λίγο υπερβολικό να διαβάσουμε την όλη εξέλιξη του Πανεπιστημίου υπό το πρίσμα της εν λόγω υπόθεσης. Οι δωρεές, λόγου χάριν, στο Πανεπιστήμιο ξεφεύγουν εν μέρει από το σχήμα αυτός εφόσον κορυφώνονται την εικοσαετία 1860-1880. Θεωρώ, ωστόσο, ότι είναι μία γόνιμη υπόθεση για να κατανοήσουμε πώς το ελληνικό Πανεπιστήμιο από θεσμό στον οποίο επενδύθηκαν τόσες ελπίδες και όνειρα από τις δεκαετίες του 1870-1880 όχι μόνο δεν ανταποκρίθηκε στους αρχικούς του στόχους αλλά μεταβλήθηκε με το χρόνο σε προπύργιο της συντήρησης και σε θεσμό κοινωνικής αναπαραγωγής.